

UDK 811.163.4(497.6)'373.7

Primljeno: 03. 09. 2020.

Izvorni naučni rad
Original scientific paper

Azra Hodžić-Čavkić

FRAZEOGRAFIJA U BOSNISTICI XXI STOLJEĆA

Dvadeset je godina proteklo od izlaska iz štampe prve teorijske knjige o frazeologiji bosanskog jezika. Mnogo je napisanih radova iz bosnističke frazeologije, što svjedoči o visokoj zainteresiranosti za frazeološki fond bosanskog jezika, kao i o vitalnosti same građe, ali ti radovi svjedoče i o konsolidiranoj lingvističkoj disciplini – frazeologiji. Najveći dio radova bavi se uporednom analizom frazeološke građe bosanskog jezika s građom nekog drugog jezika učvršćujući tako kontrastivnu frazeologiju, ali postoji i značajan broj radova koji apliciraju savremene metode kognitivnolingvističkog pristupa uključujući se na taj način u savremene tokove u lingvistici. Posebna je tema, međutim, napredovanje bosnističke frazeografije u periodu nakon što je Ilijas Tanović objavio *Frazeologiju bosanskoga jezika*. U ovom radu analiziraju se frazeografske prakse rječnika nastalih u periodu nakon 2000. godine. U radu se analiziraju rječnici koji su najavljeni kao “frazeološki”; rječnici koji su kategorizirani kao “bosanski” prema definiciji granica bosanskog jezika iz *Gramatike bosanskoga jezika* (2000). Također, ovdje će biti riječi i o studijama koje u svome horizontu imaju prateći frazeološki rječnik ili, naprosto, nose kvalifikaciju “zbirke” sa značajnim doprinosom općim temama kojima se frazeologija bavi.

Ključne riječi: bosnistička frazeologija; bosnistička frazeografija; frazeološki fond; terminološko-teorijska mnogostrukost

1. UVODNE NAPOMENE

Nakon što je *Frazeologija bosanskoga jezika* Ilijasa Tanovića 2000. godine udarila temelje frazeologiji u bosnistici, uslijedio je niz značajnih radova iz bosnističke

frazeologije. Već 2001. godine bosnistička frazeologija ulazi u novo razdoblje svog razvitka. Knjigom *Kontrastivna analiza frazeoloških izraza sa komponentom "Kopf"/"glava" u njemačkom i u b/h/s jeziku* Melihe Hrustić otvara se metodološko poglavlje kontrastivnih analiza u frazeologiji bosanskog jezika. Godine 2003. svjetlo dana ugledala je i knjiga Amine Šiljak-Jesenković *Nad bosanskim i turskim frazikonom*, koja je nastavak radova s kontrastivnom metodom. Nakon ove tri knjige, potaknuti i ohrabreni istraživači posvećuju se frazeografskim radovima na građi bosanskog jezika. Dvadeset godina nakon Tanovićeve *Frazeologije* bilježimo eksponencijalni rast zainteresiranosti za frazeološki fond bosanskog jezika. Istraživači su se odvažili raditi i na rasvjetljavanju problema neujednačenosti terminološke i teorijske prakse, ali treba konstatirati da još uvijek ne postoji jednoobrazno rješenje na tom polju. Bez obzira na razjedinjenost u mišljenjima, treba reći da je to ipak pouzdan pokazatelj zainteresiranosti za istraživanje ovog sloja bosanskog jezika. S druge strane, frazeografija bosanskog jezika ima zanimljiv razvoj budući da svaki od rječnika nastalih u prethodnih dvadeset godina ima neku specifičnost zbog koje sebe atribuirao kao "prvi".

Prvim posrednim leksikografskim bavljenjem frazeološkim fondom bosanskog jezika možemo smatrati i prvi rječnik štokavskog narječja *Potur-Šahidiju* ili *Magbul-i Arif* Muhameda Hevajije Uskufija iz 1631. godine. On sadrži i poslovične i mudre izreke na turskom i bosanskom jeziku, ali i bilježi nekoliko primjera (npr. *za dušu podat* 2011: 107) u kojima se naslućuje struktura koju različiti istraživači nazivaju *frazemom*, *frazeološkom jedinicom*, *frazeologizmom*; *idiomom*, *idiomatskom frazom* itd. Nadalje, frazeografskim se radom može smatrati i *Rječnik karakteristične leksike bosanskog jezika* Alije Isakovića (1992). Također *Školski rječnik bosanskog jezika* Dževada Jahića (1999) bilježi frazeološki fond i to tako što navodi "frazeološki potencijal" riječi koju obrađuje. Naprimjer, pod odrednicom *biber* (1999: 117) nalazimo: *biber m*; ind. ♠♠ *papar*, biljka i plod ove biljke, koji se upotrebljava kao začim. ♠ *Tamân mu je to došlo ko biber po pilavu*. * (značenju dobro, pogodno). *

Ipak, u fokusu ovoga rada bit će rječnici te frazeološki rječnici i studije publicirani nakon 2000. godine – tj. nakon što je bosnistička frazeologija dobila svoju teorijsku podlogu, koji bilježe frazeološki fond. Riječ je o sljedećim rječnicima poredanim prema hronologiji publiciranja:

Bosanska sehara iz 2006/2016. godine (Lukić)

Rječnik bosanskoga jezika iz 2010. godine (Halilović – Palić – Šehović)

Rječnik bosanskog jezika – višetomni rječnik u nastajanju, čiji je prvi tom izašao 2010. godine (Jahić)

Bosanski frazeološki rječnik iz 2012. godine (Ćoralić – Midžić)
Kao frazeološki rječnik iz 2012. godine (Mahmutović)
Sandžački rječnik iz 2012. godine (Begović – Begović-Ličina)
Bosansko-njemačkoj frazeološki rječnik iz 2013. godine (Ćoralić)
Sandžački frazeološki rječnik iz 2016/2018. godine (Mušović)
Rječnik frazema bosanskoga jezika iz 2018. godine (Kasumović – Nikolić)
Frazeološki rječnik bosanskog jezika iz 2019. godine (Popara).

Također, u radu će biti analizirana i frazeografska praksa zabilježena u knjizi *Leksika orijentalnog porijekla u frazemama bosanskog jezika* iz 2017. godine (Šehović – Haverić) s obzirom na činjenicu da ova studija posjeduje prvi frazeološki rječnik s leksemama orijentalnog porijekla.

S obzirom na šarolikost u terminologiji u 2. poglavlju nakratko ćemo se osvrnuti na jezičku praksu imenovanja i razumijevanja jedinica frazeologije.

2. TERMINOLOŠKO-TEORIJSKA MNOGOSTRUKOST U OVDAŠNJOJ FRAZELOGIJI

Frazeološka literatura svjedoči o heterogenosti njenog terminološkog aparata. Ukoliko bi se analizirali radovi iz ovdašnje frazeologije uključujući i jezičku praksu frazeologa u serbokroatistici, kasnije bosnistici, kroatistici, montenegristici i srbistici, naišlo bi se na još veću razgranatost njenog terminološkog aparata.

Naprimjer, Antica Menac 1970/1971. godine piše pionirski rad u frazeologiji serbokroatistike *O strukturi frazeologizma* nazvavši jedinicu frazeološkog fonda *frazeologizmom*, a pod tim terminom podrazumijevajući ustaljene veze riječi koje se upotrebljavaju u gotovom obliku, a ne stvaraju se u toku govornoga procesa, i kod kojih je bar jedna sastavnica promijenila značenje, tako da značenje ne odgovara sumi značenja njihovih sastavnica. Josip Matešić koristi termin *frazem* ili *frazemska jedinica* definirajući ih “kao jedinice jezika značenjskog karaktera koje se kao cjelina reproduciraju u govornom aktu raspoložujući pri tome najmanje dvjema punoznačnim (autosemantičkim) riječima, od kojih barem jedna upućuje na semantičku pretvorbdu, jedinice koje, zbog sposobnosti uklapanja u kontekst, poput svake druge vrste riječi, mogu vršiti sintaksičku ulogu u rečenici” (1982: 167). Dragana Mršević-Radović (1987) u svome radu ravnopravno upotrebljava termine *frazeološka jedinica* i *frazeologizam*, a u samom naslovu koristi *frazeološke sintagme*. Mršević-Radović

dalje navodi da je “termin frazeološka jedinica kao opšti naziv za jedinicu frazeološkog sistema jednog jezika široko prihvaćen i odgovara postojećem terminološkom sistemu”, a da se termin *frazeologizam* upotrebljava dvojako: “kao sinonim frazeološkoj jedinici, dakle kao opšti naziv za jedinicu frazeološkog sistema, nezavisno od njenih strukturnosemantičkih i funkcionalnih osobenosti i [...] kao naziv samo za ekspresivne frazeološke jedinice, i to u radovima onih lingvista koji u frazeološke jedinice ubrajaju pored ekspresivnih i neekspresivne ustaljene sintagme s nominacionom ulogom u jeziku” (1987: 11).

Abdulah Mušović pod terminom *frazeološka jedinica* podrazumijeva “ustaljenu po svom sastavu dvokomponentu ili višekomponentnu ekspresivnu celinu koja se reprodukuje u procesu govora, s potpuno ili delomično transformiranim značenjem komponenata, a koja u rečenici funkcionise kao njen član” (1997: 13). Ilija Tanović definira pojam *frazeološke jedinice / frazema / ustaljene fraze* kao “dvije ili više riječi, koje se smatraju posebnim leksičkim elementima a koje se obično javljaju jedna s drugom u datom jeziku” (2000: 28). Šiljak-Jesenković odlučuje se za termin *frazem* tumačeći ga kao “spoj najmanje dviju leksičkih jedinica u kojoj konstituenti za račun globalnog gube pojedinačno značenje” (2003: 50).

Osim termina oko riječi *fraz* u svjetskoj frazeologiji postoji i niz termina koji se odnose na jedinicu frazeologije, a “okupljeni” su oko riječi *idiom*. Dora Maček, pozivajući se na Josipa Matešića, *idiomatske fraze* tumači kao metaforičke izraze od najmanje dvije riječi koje pripadaju govornom jeziku, tj. kao specifične sintaksičko-semantičke konstrukcije koje se u jeziku pojavljuju kao ustaljeni, prihvaćeni leksikalizirani skupovi od najmanje dvaju članova, sa značenjem različitim od primarnoga, neprevodivog doslovno na drugi jezik (Maček 1992/1993: 264). Metaforizacija *idiomatskih fraza* može biti djelomična, ako samo jedan član ima preneseno značenje, a drugi zadržava svoje prototipno, doslovno, gramatičko značenje, kako ga Maček naziva, i potpuna, ako oba člana *idiomatske fraze* podliježu metaforizaciji. Maček također iznosi kognitivne aspekte značenjskog potencijala idiomatskih fraza jasno razgraničavajući idiomatske fraze od kolokacija koje ne mogu imati metaforičnost. Tanović pod terminom *idiom* (koji izjednačava sa terminom *idiomatska fraza*) podrazumijeva “izrazito ekspresivnu frazeološku jedinicu sa asocijativno-konotativnim značenjem i naglašenom stilskom markacijom” (2000: 27). Noviji radovi iz frazeologije bosanskog jezika uvode i termin *idiomska skupina*.

Suštinski, između pojmova okupljenih oko riječi *fraz* i pojmova oko riječi *idiom* postoji jedna distinktivna konstanta. Naime, *frazem*, *frazeologizam* i sl. insistiraju na pripadnosti frazeologiji, tj. frazeološkom fondu, a *idiom* insistira na *posebnosti*

(prema značenju iz latinskog jezika), tj. vezanosti za određenu kulturu, što se može razumjeti kao neprevodivost na drugi jezik u smislu prenošenja doslovnih značenja komponenata. Pri definiranju jedinice frazeologije teško je odlučiti se za “centralizaciju” samo jedne osobine budući da ona funkcionira kao svojevrsna žiža u kojoj se presijeca nekoliko važnih osobina.

Što se tiče opredjeljenja za terminološko rješenje u ovom radu, ukratko ćemo navesti razloge zašto se koristi terminološka sintagma *idiomska skupina*:

- **idiomska** ukazuje na činjenicu da je frazeološki fond organiziran kao radijalna kategorija u čijem se jezgri nalaze idiomi kao paradigma “neprovidnih” članova frazeološkog fonda te se time ukazuje na kontinualnost u frazeološkom fondu, tj. idiomatičnost se razumijeva kao kategorija koja se prostire među svim jedinicama jezika u različitoj mjeri;

- **idiomska** ukazuje na uvjetovanost ovih struktura određenom kulturom insistirajući pri tome na njihovoj posebnosti;

- **idiomska** nema implikacije van lingvistike kao što je to slučaj s terminima okupljenim oko riječi *fraza*;¹

- **skupina** implicira da je riječ o višekomponentnosti koja je zasnovana na leksičkoj kategoriji riječi, u koju ubrajamo i prijedlog.

---

¹ Vujaklijin *Leksikon stranih reči i izraza* (2007: 953) bilježi sljedeća značenja pod natuknicama *fraza*, *frazeologizam*, *frazeologija*, *frazer*, *frazirati*:

fraza (grč. *phrasis* govorenje, način kazivanja; izreka, izraz) uobičajen izraz; izraz koji lepo zvuči, a po sadržini je šupalj, prazna reč; muz. v. *motiv*

frazeologizam (grč. *phrasis*, *lógos* govor, reč) sklonost upotrebljavanju izraza koji lepo zvuče, a ne kazuju ništa

frazeologija (grč. *phrasis*, *logia*) nauka o osobenim izrazima svojstvenim nekom jeziku; zbirka takvih izraza; prazno pričanje (bez vrednosti i sadržine)

frazer (grč. *phrasis*, fr. *phraseur*) onaj koji voli da u govoru upotrebljava fraze, onaj koji lepo govori, a ne kazuje ništa, pričalo, blebetalo

frazirati (grč. *nhrasis* način izražavanja, izraz) 1. govoriti u frazama; 2. muz. jedan komad ili neku pesmu umetnički izvoditi.

Obratni asocijativni rečnik srpskog jezika – Od reakcije ka stimulusu autora Dragičević – Piper – Stefanović iz 2011. godine bilježi verbalne asocijacije srpskog jezika organizirane i leksikografski opisane po principu od stimulusa ka reakciji. Stimulus *fraza* sadrži reakcije: *demokratija*, *književnost*, *ljubav*, *ogorčenost*. Ono što se može dovesti u vezu sa datim reakcijama možemo nazvati semantičkom istrošenošću koja podrazumijeva da se jezičke konstrukcije koje imaju karakteristike *fraza* u širem govornom krugu smatraju semantički potrošenim jedinicama, kao i u francuskom jeziku, gdje se izbjegava generički termin *frazeologija* općenito s obzirom na negativnu konotaciju van lingvističkog okruženja. Ovaj rječnik potvrđuje definicije iz Vujaklijinog rječnika.

Također, treba reći da se pod *idiomskom skupinom* u ovom radu podrazumijeva **intrinzično kreativna višekomponentna jedinica jezika s globaliziranim značenjem usmjerenim ka sekundarnoj nominaciji** – što znači da su značenjsko jedinstvo i značenjska transpozicija komponentata njene osnovne osobine.

Budući da proučavani autori ne razumijevaju na isti način granice frazeologije te stoga ne uvrštavaju i ne klasificiraju građu jednako, u prikazima rječnika ostat će termin kojim su se autori u svojim radovima koristili u *italiku*.

3. ANALIZA FRAZEOGRAFSKE PRAKSE U RJEČNICIMA NAKON 2000. GODINE

1) *Bosanska sehara* (Lukić)

Bosanska sehara Zlatka Lukića svjetlo dana ugledala je 2006. godine. Drugo, dopunjeno izdanje imamo priliku čitati od 2016. godine. U podnaslovu ove knjige stoji da je to popis poslovice, izreka i fraza, ali ona ni uvodom nije najavljena kao pedantna leksikografska i frazeografska studija iako u uvodu autor pokazuje razumijevanje fraza, koje definira kao kratku sintagmu, najčešće sastavljenu od dvije do tri riječi, kao dio izreka u širem smislu. Zapravo, autorova ideja vodilja bila je napraviti idealizirani popis jedinica koje su prirodene “bosanskom” čovjeku, tj. sačuvati od zaborava ono što ima vrijednost jedinice s visokom dozom gotove reprodukcije i opće upotrebe. Prvo izdanje broji 10.954 jedinice, a drugo 16.010 jedinica. *Sehara* je bogato djelo koje nudi i interpretaciju određenog broja jedinica, sociokulturni kontekst u kom se upotrebljava, a ima i svoju logiku klasificiranja popisanih jedinica. Kao prozaist, Zlatko Lukić pokazuje sklonost ka literarizaciji i u ovoj knjizi – koju doživljava kao produženu ruku svog književnog diskursa te je stoga i opravdano naziva *seharom* i razumijeva kao *zbirku*. Ova knjiga pruža mnogo mogućnosti za frazeološka ispitivanja budući da često nudi enciklopedijski opis s prikazom komunikacijske situacije u kojoj se koristi. Takav opis latentno je prisutan u slučaju sljedećih fraza:

Izabrani narod. – F; odnosi se na Hebreje, koji su po Jahvinoj Tori I. n. koji će ući u Obećanu zemlju, Palestinu. Danas se fraza poistovjećuje s velikosrbima, koji sebe nazivaju Nebeskim narodom. (2016: 190)

Istraga je u toku. Standardna F koju policija saopći novinarima, a oni prenesu u medije, kad se ne želi objelodaniti dokle se došlo u istraživanju nekoga kriminalnog djela. (2016: 187)

Istina je. – F; kaže se kad se u toku pričanja sagovornik kihne. Praznovjerica tumači kihanje kao potvrdu duše jer je kihanje nagli dah koji se javlja kada duša želi nešto potvrditi. (2016: 186)

Igla u plastu sijena. – F; odnosi se na nešto što je sakriveno i skoro nemoguće naći. *Tražiš iglu.* (2016: 170)

Razumijevanje termina *fraza* u knjizi *Bosanska sehara* nije strogo lingvističko; termin *fraza* ovdje se koristi u općem značenju te je pristup izrazima s visokom dozom opće reprodukcije na taj način homogeniziran i nije prikazana raznolikost u sastavu svih *fraza* u samoj *zbirci*.² Bez obzira na to *Bosanska sehara* treba i može biti jedan od polaznih priručnika za proučavanje frazeološkog fonda bosanskog jezika. Ova knjiga sadrži važan popis jedinica koje po svojoj strukturi pripadaju onome što se u ovom radu naziva *idiomskom skupinom*, ali one nisu leksikografski obrađene. Obrađene su kao “činjenice” bosanskog jezika.

2) *Rječnik bosanskoga jezika* (Halilović – Palić – Šehović)

Rječnik bosanskoga jezika iz 2010. godine bilježi ozbiljan fond frazeološke građe bosanskog jezika. Iako nije najavljen kao *frazeološki*, ovaj rječnik je radi širine svoje upotrebe zabilježio i leksikografski obradio niz *frazeoloških izraza*, kako jedinice frazeološkog fonda nazivaju autori u predgovoru. Svi su *frazeološki izrazi* zabilježeni uz gnjezdovnu odrednicu prema abecednom redu i s neekspresivnim ekvivalentom na desnoj strani.³ Ovaj rječnik pokazuje jasnu razliku između ustaljenih izraza (“ Δ **nehrđajući [čelik] hem.** čelik otporan na hrđanje” [2010: 131]), frazeoloških izraza (“ ∇ [čekati] **bolje dane imati nadu u bolju budućnost**” [2010: 131]) i poslovice (“ $\square$ **ko čeka dočeka strpljiv će uvijek uspjeti**” [2010: 131]) i u tome je dosljedan. On je jedan od najozbiljnijih frazeografskih poduhvata u prethodnom periodu budući da razlikuje *frazeološke izraze* od *ustaljenih izraza*. Takav je slučaj, naprimjer, sa kvalifikacijom konstrukcija uz pridjev *kazneni* (2010: 496) kao *ustaljenih izraza* ($\square$) budući da dijelovi *ustaljenih izraza* pokazuju odnose sintagmatske zavisnosti:

Δ ~ **postupak prav.** ukupnost zakonom propisanih radnji državnih i dr. organa kojima se utvrđuje neko kazneno djelo i izriče odgovarajuća sankcija; ~ **prostor sport.** označeni dio igrališta ispred gola gdje se prekršaj sankcionira najtežom kaznom; ~ **o djelo prav.** djelo koje povlači zakonom predviđenu kaznu; krivično

² Prema kriterijima u ovom radu samo bismo u slučaju *igla u plastu sijena* mogli govoriti o idiomskoj skupini.

³ Terminološka sintagma “neekspresivni ekvivalent” u ovom radu koristi se kao sinonim “značenju” budući da se na taj način naglašava ekspresivnost kao inherentno svojstvo jedinica frazeologije.

djelo; ~**o-popravni dom prav.** ustanova u kojoj borave oni kojima je izrečena kaznena mjera zatvora; zatvor.

S druge strane, uz glagol *baciti* (2010: 41) nalazimo kvalifikaciju *frazeološki izraz*, budući da navedene konstrukcije strukturno nisu fiksirane kao ustaljeni izrazi, tj. ne pokazuju znakove sintagmatske zavisnosti, značenje im je kumulativizirano i zasnovano na sekundarnoj nominaciji te su stoga visoko idiomatične:

Δ ~ **bombu** izazvati veliki nemir, uznemirenost, iznenađenje; ~ **grah/karte** proreći budućnost, pročitati kome sudbinu gledajući u grah (karte); ~ **karte na sto** otvoreno iznijeti ono što se ima reći, očitovati namjere; (raz)otkriti se; ~ **krivnju/krivicu na koga** okriviti, optužiti koga; ~ **ljagu (na koga)** proširiti ružan glas o kome; oklevetati; ~ **obraz pod noge** osramotiti se, obrukati se (ob. o nečasnim, nemoralnim postupcima); ~ **oko** pripaziti na šta; ~ **oko na koga** zagledati koga (o momku i djevojci); ~ **oko na šta** zaželjeti uzeti, dobiti, imati; ~ **pogled (na šta)** nabrzinu, letimično pogledati, s vremena na vrijeme pogledati; ~ **prašinu u oči** prevariti, zavarati, obmanuti koga; ~ **rukavicu (kome)** izazivati koga na dvoboj, okršaj, suočljenje, raspravu i sl.; ~ **se na koljena (pred kim)** kleknuvši moliti; ~ **oko vrata/u zagrljaj kome/u naručje (kome)** vatreno zagrliti koga; ~ **sidro** zaustaviti se, smiriti se, ukorijeniti se negdje (zastalno ili za duže vrijeme); ~ **sjeme/jabuku razdora** dati kome razlog za stalne sukobe, svađu; ~ **svjetlo (na šta)** razjasniti, objasniti, protumačiti šta; ~ **u lice/oči** bez okolišanja, otvoreno reći (ob. šta neprijatno); ~ **u sjenu/zasjenak** nadmašiti, nadvladati koga u čemu; zasjeniti; ~ **u staro željezo/gvožđe** odbaciti kao beskorisno, neupotrebljivo; ~ **u trošak** izložiti trošku (ob. nesmotreno); ~ **u vodu 1.** uludo potrošiti (o novcu); **2.** odbaciti kao neupotrebljivo, beskorisno.

Podatak koliko je *frazeoloških izraza* obrađeno u ovom rječniku nije dostupan. Ovaj rječnik pruža dobar uvid u frazeološki potencijal svih vrsta riječi.

3) Višetomni Rječnik bosanskog jezika (Jahić)

Višetomni Rječnik bosanskog jezika Dževada Jahića, koji je počeo izlaziti 2010. godine do sada ima devet tomova. Zahvaljujući tako cjelovitom pristupu ukupnom bogatstvu bosanskog jezika rječnik sadrži i veoma bogat popis *frazeoloških izraza*. Zahvata sve nivoe i funkcionalne stilove te i ne čudi visoka prisutnost *frazeoloških izraza*. Bez obzira na to što je ovaj rječnik još uvijek u nastajanju, ipak je moguće

analizirati frazeografsku praksu budući da se ovaj rječnik u obradi građe sistemski odnosi prema *frazeološkim izrazima*. Rječnik izdvaja *frazeološke izraze* prema imenskoj komponenti i prema glagolskoj komponenti te, naprimjer, nalazimo sljedeće *frazeološke izraze* pod poljem *orah* (2019: 6) i pod poljem *otkriti* (2019: 127):

⊗ (**biti tvrd ko (kao)** ~ za veličinu, krupnoću nečega, u smislu da je krupno, neočekivano krupno (bilo da je povoljno ili nepovoljno); **biti tvrd ~ (za nekoga) a.** onaj koji je čvrst, snažan, nepokolebljiv, koji zna šta hoće, koji je kategoričan, nepopustljiv **b.** nešto što je teško, tegobno, teško ostvarivo, teško izvodivo, vrlo naporno i sl. [*ispostavi se da je rješenje te enigme za njega bilo tvrd orah.* (Mušović Rj.)]; **da mu čovjek ~ iz ruke ne uzme (ne bi uzeo) 1.** zato što je neuredan, prljav, zapušten **2.** zato što je nemoralan, nepošten, prefrigan i sl., ali je i nespretn, nesposoban [*ne bi im čovjek dao ni kučku, ne bi im ni orah iz ruke uzeo, ne bi im dao ni kapu kada krenu u svatove – izgubili bi je ili drugom prodali pošto-zašto.* Kalač (Mušović Rj.)]; **nemati ~ā u džepu** ne biti upleten ni u kakve sumnjive radnje, dogovore, saveze, interese i sl.; biti pošten, biti čist; = biti čista obraza (*up.* pod obraz) [to može samo onaj koji nema ~ā u džepu. – *razg.*]; **ko u džepu nema ~ā, ne boji se zveke** isto; *supr.* : **imati ~ā u džepu; nekad je teži ~ u ruci nego tovar na leđima** (Bihorac) ne treba od svakoga i u svakoj prilici uzimati šta ti se daje, šta ti se nudi, pogotovu kad ti se daje neka sitnica, za koju se kasnije očekuje mnogo krupnija protivusluga; **ko ne zna (nije) na ~u, ne zna (nije) ni na tovaru posl.** (Ljubušak) kad neko nije na malome daru, maloj usluzi zahvalan, tako neće biti ni na velikom, krupnom daru niti usluzi; **jednim klipom dva ~a omlatiti** (Ljubušak) kad se idući za jednim poslom usputno obavi i neki drugi posao, *up.* = (ubiti) jednim metkom dvije muhe (pod udarac), = (ubiti) jednim metkom dva zeca (pod metak); **tući (nekome) ~ na glavi** ugrožavati nekoga, maltretirati, dosađivati; **u ruci mu i čekić i orasi** (Ljubušak) za nekoga ko ima sve što je potrebno za izvršenje, za ispunjenje nečega, *up.* = u ruci u i sukno i makaze (pod sukno);
⊗ **~ti Ameriku** pronaći, otkriti nešto što je već davno pronađeno, što je otkriveno, što je općepoznato; **~ti toplu vodu** isto; **~ti karte** otvoreno reći istinu, razotkriti namjere i sl; **slomi granu prepunu, ~ glavu ćelavu zag.**, odg. vjetar (Halilović En.).

Differentia specifica ovog rječnika leži u činjenici da se među *frazeološkim izrazima* uspostavlja međusobna relacija ne samo po značenjskom odnosu antonimije

nego se frazikon dodatno posmatra i u odnosu sinonimije među *frazeološkim izrazima*. Na taj se način ovaj rječnik “nameće” kao nezamjenjiv orijentir u analizi odnosa u koji stupaju *frazeološki izrazi* svjedočeći kompleksnost njihovih međusobnih odnosa, ali i izuzetno plodnu razgranatost frazeološkog fonda bosanskog jezika. Rječnik sadrži i uputu gdje se može pronaći antonim i sinonim datog *frazeološkog izraza* u samoj građi Rječnika. Treba napomenuti da Jahić frazeologiju, sudeći prema obradi građe, razumijeva u maksimalističkom smislu te ispod simbola ⊗ navodi i *frazeološke izraze* i poslovice, ali se pravi jasna distinkcija između ove dvije jezičke tvorevine – obje s “gotovom” reprodukcijom. Navedeni rječnik također problematizira – odvojeno – i *sintagmatske izraze* (2010: 21), kako se ustaljeni izrazi nazivaju u njegovom predgovoru, te ih tako odvajaju od *frazeoloških izraza*. Takav je slučaj sa *sintagmatskim izrazima* uz odrednicu *orah* (2019: 5–6) i uz odrednicu *bik* (2010: 163):

- **indijski** ~; **mirisni** ~; ~ **koštunac**: *voć. bot.* vrste oraha: **kokosov** ~ plod kokosa; tucani orasi *kuh.* [evo ti samo: mjesečevih tucanih oraha / ne traži ništa: sve je bogu dati. Suljić-Boškailo]
- **vodeni** ~ *zool.* bukavac

4) *Bosanski frazeološki rječnik* (Ćoralić – Midžić)

Bosanski frazeološki rječnik proizašao je, prema tvrdnjama autorica, iz potrebe da se korisnicima bosanskog jezika predoči popis najfrekventnijih *frazema* odnosno “temeljni frazeološki fundus bosanskoga jezika” (2012: 4). Rječnik obuhvata 2341 najfrekventniji *frazem* bosanskog jezika, ali u uvodnom dijelu rječnika nije objašnjeno kojim su se alatima autorice koristile prilikom određivanja koji je *frazem* “najfrekventniji” te ostaje nejasno da li je kriterij za uvrštavanje “najfrekventnijih” *frazema* bio lični osjećaj istraživačica i zašto uopće 2341 *frazem*. U odnosu na rječnike koji mu prethode [*Frazeologija bosanskoga jezika* (2000), *Bosanska sehara* (2006), *Rječnik bosanskoga jezika* (2010)], ovo je prvi rječnik koji se ne ograničava na književnoumjetnički stil bosanskog jezika te je tako pojam “najfrekventniji” ostao još nedorečeniji. Rječnik koristi devet književnih ostvarenja (*Omer-paša Latas* i *Ljubav u kasabi* Ive Andrića; *Ne tuguji, bronzana stražo*, *Prolom* te *Ljubav i smrt* Branka Ćopića; *Taj čovjek* Alije Isakovića, *Talhe* Irfana Horozovića; *Derviš i smrt* te *Tvrđava* Meše Selimovića), čime se otvara pitanje zašto nisu uvrštena savremena djela, potom tri rječnika (*Hrvatski frazeološki rječnik* Menac, Fink Arsovski, Venturin; *Rječnik sarajevskog žargona* Narcisa Saračevića i *Bosanska sehara* Zlatka Lukića, koja, istina, nema status rječnika, kako je već rečeno), a jedan dio *frazema* crpi i iz

internetskog pretraživača *Google* bez upute na konkretnu adresu. Donji kriterij za ulazak u građu rječnika bila je fonetska riječ, tj. prijedložno-padežna konstrukcija s osobinom idiomatičnosti, a gornja je granica bila rečenica. Tako se javlja i nedoumica da li autorice i poslovice smatraju poljem istraživanja frazeologije bosanskoga jezika iako u samom uvodu navode činjenicu da je korisnicima otežano da u već postojećim izvorima razlikuju *frazem* od “srodnih jezičnih konstukcija” (2012: 3), što se može tumačiti kao implicitna nedoumica da li je poslovicu moguće smatrati *frazemom*. Nadalje, autorice napominju kako je rječnička građa organizirana “prema abecednom redu prve jezgrene riječi frazema” (2012: 4), što onda potvrđuje da poslovice smatraju dijelom frazeologije a ne paremiologije. Stoga u građi ovog rječnika možemo naći pregršt poslovice, npr. “Ko žurio, vrat slomio” (2012: 155); “Vidjela žaba da se konj potkiva pa i ona digla nogu” (2012: 151) i sl. Sama građa pak izaziva još više dilema. Naime, uvrštene su i izreke bez posebne oznake [npr. “žurba je šejtanov posao” (2012: 155)]; uvršteni su i rezultati perifraze i izrazi koji ne prate standardnojezičku rekciju glagola bosanskog jezika [npr. “živjeti u uvjerenju” (2012: 154); “ne praviti pitanje” (2012: 88)], kao i idiomatizirane upotrebe glagola [npr. “zaraziti se (sic!) nečim / nekim” u primjeru “Zarazio nas je svojim smijehom” (2012: 145) ili “zaraditi bolest” u primjeru “U vojsci sam zaradio upalu zgloba i stekao druga do groba” (2012: 11)]. Što se tiče frazeografske obrade samih jedinica, ona je u potpunosti izostala.

5) *Kao frazeološki rječnik* (Mahmutović)

Kao frazeološki rječnik bilježi *frazeme* s poredbenom česticom *kao*, kako je naslovom rječnika i sugerirano. Nastao je na temelju korpusa savremene bosnaskohercegovačke književnosti, novinskih izvora i na osnovu govora izvornih govornika informatora. I autorica ovog rječnika navodi da je kriterij za uvrštavanje jedinica bio frekventnost te se i ovdje može postaviti pitanje alata za utvrđivanje frekventnosti. Natuknice su unesene prema abecednom redu. Budući da se poređenje česticom *kao* svodi na obrazac *A* (comparandum) *kao* (comparatum) *B* (tertium comparationis), rječnik je strukturiran prema morfološkom kriteriju *tertiuma comparationisa*, odnosno u nadnatuknici se nalazi B dio strukture – morfološki noseća riječ. Fakultativne dijelove *frazema* autorica navodi kurzivom. Rječnik sadrži i određene kvalifikacije kao što su *ironična upotreba*, *o ženi* i sl. Tako, naprimjer, nalazimo zabilježeno (2012: 26; 27):

ciganin

lagati kao Ciganin

- ◆ *lagati* uvjerljivo, često /uvred./

Njemu ništa ne vjerujem jer laže kao Ciganin. (i)

curica

stidan kao curica

◆ jako stidan /ob. o muškarcu/

Prošlo je gotovo mjesec dana od prvog odlaska u obdanište, a on je još uvijek bio stidan kao curica. (i)

Ovo je prvi frazeološki rječnik bosanskog jezika koji je strukturno-tematski organiziran.

6) *Sandžački rječnik* (Begović – Begović-Ličina)

Sandžački rječnik iz 2012. godine, čiji su autori Begović i Begović-Ličina, pored popisa regionalizama sadrži i hiljadu *fraza* i *ustaljenih izraza* iz Sandžaka. *Fraze* su predstavljene prema prvoj riječi, a autori su po svoj prilici računali da će rječnik biti popularniji i “upotrebljiviji” zbog “izbjegavanja” strogog leksikografskog opisa. Takav abecedni popis *fraza* prema prvoj riječi omogućio je lakše snalaženje u rječničkoj građi zbog toga što jedan dio *fraza* sadrži riječ koja se koristi samo u tom leksičkom okruženju. Takav je, naprimjer, slučaj sljedećih *fraza* (2012: 485; 489; 491):

ahiri dunja – veliki svijet;
azgin ka đogat – neobuzdan kao konj;
anha minha – polahko, usporeno;
čuvam ti hatar – pazim da te ne vrijeđam;
da se zavreš – pukni, ali dobiti nećeš.

Bez obzira na to (ili baš zbog toga) treba reći da je građa ovog rječnika itekako upotrebljiva u frazeološkim istraživanjima.

7) *Bosansko-njemački frazeološki rječnik* (Ćoralić)

Bosansko-njemački frazeološki rječnik Zrinke Ćoralić proizašao je iz autoricinog dugogodišnjeg bavljenja kontrastivnom frazeologijom. U rječniku se nalazi vrijedan popis *frazema* koji su ekscerpirani iz novinskih i književnih tekstova, zatim iz razgovornog stila i žargona mladih. *Frazemi* su organizirani abecedno, s ekvivalentom na njemačkom jeziku. Od ukupnog broja *frazema* klasificirano je njih 653 i to prema: komponenti koja se odnosi na dijelove *čovjekovog tijela*, na *religiju*, na *sliku životinja*,

na gastronomiju; na sliku *čovjek*, na *emocije*, na slike *život* i *smrt*, na *pojam vremena*, na sliku *novca* i *vrijednosti*, na sliku *pribora za jelo* i *alata*, na sliku *odjevnih predmeta*, na *muziku* te na sliku *društvenih igara*. Ovo je prvi kontrastivni frazeološki rječnik bosanskog jezika i prvi frazeološki rječnik koji uvrštava rezultate konceptualne analize *frazema*. Treba reći da se prilikom kontrastivnog bavljenja frazeologijom kod istraživačice osjeti snažan utjecaj “jačeg” jezika, koji često može diktirati i granice frazeologije u oku pojedinačnog frazeologa. Naprimjer, u ovom rječniku možemo pronaći primjere poput “wie eine angestochene Sau / wie am Spieß schreien”, koji je suprotno “adaptiran” kao *derati se*, što nema status *frazema* u bosanskom jeziku. Rječnik karakterizira i određeni vid “periferizacije” kriterija polileksičnosti, koji se u frazeologiji bosanskog jezika dugo vremena smatrao isključivim.

8) *Sandžački frazeološki rječnik* (Mušović)

U februaru 2016. godine izlazi *Sandžački frazeološki rječnik* Abdulaha Mušovića. Ubrzo je doživio i drugo (2018) prošireno izdanje. Ovaj je rječnik popisao je oko 7000 frazeoloških jedinica. Jedinice zabilježene u Mušovićevom rječniku pažljivo su odabrane prema osnovnim kriterijima frazeologije, i to iz gotovo četrdeset književnih djela. Kompozicija građe poštuje uobičajenu metodologiju u leksikografiji: *frazeologizmi* su zapisani s naslovnom riječju i prema abecednom redu; navode se samo jedanput, i to prema vrsti riječi; ukoliko je *frazeologizam* sastavljen od više imenica, onda natuknicu predstavlja prva u linearnom poretku imenica; ukoliko je riječ o *frazeologizmu* u čijem je sastavu dominantija druga vrsta riječi, onda je on naveden prema njoj (npr., glagol kao u frazeologizmu *niko ne zarezuje nekoga* pod **zareživati**). Budući da je veliki dio *frazeologizama* sastavljen od orijentalne leksike, navodi se način pisanja u originalu, porijeklo i značenje – što je vrlo važno za istraživače koji će se baviti daljom analizom građe jer na jednom mjestu nalaze upute za dalje tumačenje i istraživanje. Također, Mušović otvara vrata i frazeologiji *pozdrava* smatrajući pozdrave orijentalnog porijekla posebnim slojem frazeološkog fonda. Nekoliko je razloga za takvo što: pozdravi su uvijek predstavljeni specifičnim strukturnim formatima i nemaju uvijek strogo vjerski karakter. Sve *frazeologizme* Mušović navodi kontekstualizirajući i književno djelo odakle određeni frazeologizam potječe. Iako se ovaj rječnik može razumjeti kao dijalekatski s obzirom na kvalifikaciju u njegovom naslovu (“sandžački”), najveći dio jedinica ipak pripada općem frazeološkom fundusu bosanskog jezika tako da su bliske svim govornicima bosanskoga jezika. U njemu nalazimo i dijalekatske *frazeologizme* kao što su (2018: 289):

JEMÎN (tur. *yemin* < ar. *yāmīn* „zakletva“)

davati jemin *nekome* – zaklinjati mu se, čvrsto obećavati

(Teško njima kad dođem ako ne bidne kako treba. Zvokotaće mi oko strepe
jemin ti da'em. – Veličković, V. *Kućni prag*)

jemin činiti / učiniti *nekome* – zaricati se / zareći se, tvrdo obećavati / obećati;
obavezati se

(– Biće ona moja, *jemin ti činim.* Alah će mi je darovati. – Turković, O. *Velika
ćuprija*)

(No, ja sam *jemin učinio* da ću se boriti dok mogu i preko slamke micati, a u
tom će akobogda unučići stasati, a i sinovi odrobijati... – Ćorović, M. *Ćor-
pašin odžak*)

krk jemin – kategorična tvrdnja, zakletva

(Hadži Ahmed priča, zaklinjući se *krk jeminom*, da je sinoć vidio nur na grobu
hafiza. – Slatina, S. *Bošnjački rječnik*)

(Da se Hrsravica / Ispe na bijesna ata / Opkroči do hajata / Strepnog đerdeka
/ A tamo kako / Bog okarari / *Krk jemin.* – Fehratović, J. *Korektor sveznadar*)

pod jeminom biti – odlučan, zaklet

(Ovdje drugo nećete ni popiti, *pod jeminom* sam. U moju kuću neće ni kahva
ni šećer, niti ikako piće osim mlijeka i vode. – Ćorović, M. *Ćor-pašin odžak*)

ali nalazimo i standardnojezičke *frazeologizme* (2018: 291–292):

JÈZIK

brz (spreman) na jeziku – vješt polemičar; lako se izražava; lako se izrekne
(... jedna od njih, mlađa, bila je takva zlica i tako *spremna na jeziku* – bolje
nemati sa njom riječ ako nećeš da se biješ. – Sijarić, S. *Rod i dom*)

davati / dati jeziku na volju – govoriti ono što se želi

(Ako si nede post'o vlas' pa moreš da naređu'eš i *jeziku da'eš na volju*, vode
ne moš. – Veličković, V. *Kućni prag*)

držati jezik za zubima – ćutati

(Bolje će im biti *da drže jezik za zubima*, (...), jer za sve što imaju na sebi ne
bi u Beogradu dali ni četiri prebijene pare. – Abdagić, M. *Tatli džan*)

(Naučio jezike – toliko da zna da je najpametnije *da drži jezik za zubima.* –
Hodžić, Z. *Davidova zvijezda*)

Ovaj je rječnik najozbiljniji frazeografski rad bosanskoga jezika sudeći prema broju popisanih jedinica i sudeći prema osnovnim kriterijima frazeografije i leksikografije.

9) *Leksika orijentalnog porijekla u frazemama bosanskog jezika* (Šehović – Haverić)

Studija *Leksika orijentalnog porijekla u frazemama bosanskog jezika* objavljena je 2017. godine. Studiju krasi i izuzetno bogat rječnik *frazema*, koji su leksikografski i frazeografski obrađeni s izuzetnom preciznošću. “Građa je prikupljena najvećim dijelom iz rječničkih izvora na bosanskom, hrvatskom, srpskom, srpskohrvatskom, perzijskom, arapskom i turskom jeziku, a obuhvata 508 osnovnih riječi i 64 izvedenice“ (2017: 100). Rječnik sadrži i neekspresivni ekvivalent *frazeme* tako da je korisnicima olakšano razumijevanje s nadom frekvenizacije određenih jedinica koje su se našle među koricama ove knjige. Za buduće istraživače knjiga nudi uvid u porijeklo orijentalizama koji se koriste u *frazemama* i čuvaju u bosanskom jeziku kao stilska rezerva domaćih ekvivalenata *frazema*. *Frazeme* su navedene uobičajeno – abecednim redom prema gnjezdovnoj riječi. Ovaj je rječnik u okviru studije prvi takav u bosanskom jeziku. On nudi studiozan uvid u to kako je tekla adaptacija ne samo orijentalizama nego, vjerovatno, i samih *frazema* budući da je veliki broj *frazema* u bosanskom jeziku direktno preuzet iz orijentalnih jezika. Takva je moguća sudbina sljedećih *frazema* (2017: 128; 194):

bùtum <tur.> pridj. nepromj. razg. ekspr. sav, čitav: *pa povedi moju butun vojsku* (Narodne pjesne I, 242:680); *on popisa svu ~ Krajinu* (Biserje, Čuvidina, 252: 6)

□ **na <bijelom (~)> dunjaluku** na svijetu
(< osm. tur. *bütün* – sav, čitav)

kùršum <tur.> m. 1. zast. olovo 2. ekspr. puščano zrno; metak, tane: *~ima puške napunite* (Narodne pjesne I, 22:770)

□ **brz kao** ~ veoma brz; **ne vrijedi štetiti/ištetiti** ~ (*na koga, na šta*) zast. nema vrijednosti, bezvrijedan je, bezvrijedno; **omastit će** ~ zast. bit će ubijen; **projuriti (prošišati, prosvirati) (kome)** ~ **kroz glavu** ubiti koga
(< osm. tur. *kurşun* – olovo; metak, zrno)

sâf <ar.> m. 1. isl. red onih koji klanjaju, obavljaju namaz 2. pren. ekspr. red, ešalon

□ **gurati se (probijati se) u prvi** ~ nastojati se približiti moćnima

(< osm. tur. *saf* < ar. *šaff* – redanje, nizanje, razvrstavanje; slaganje, tovarenje; red, niz, vrsta; crta, linija; razred, klasa; tečaj, kurs; odred; grupa)

koje imaju svoje pandane u obliku s općeslavenskom leksikom: *na bijelom svijetu*; *brz kao metak*; *gurati se u prvi red*, ali koje imaju sniženu idiomatičnost baš iz tog razloga.

10) *Rječnik frazema bosanskoga jezika* (Kasumović – Nikolić)

Rječnik frazema bosanskoga jezika izašao je 2018. godine. Potreba za rječnikom, kako navode autori, proizašla je iz nedovoljne istraženosti *frazema* bosanskog jezika. Građa je ekscerpirana iz gradskih govora, novinskih članaka, stručnih i naučnih knjiga, izvorne religijske literature te, neizostavno, književnoumjetničkih ostvarenja autora iz Bosne i Hercegovine. Rječnik donosi pet hiljada samostalnih *frazemskih konstrukcija*, koje su predstavljene abecedno. I ovaj rječnik sadrži “desnu” stranu, tj. neekspresivni ekvivalent. *Rječnik frazema bosanskoga jezika* sadrži i *frazemske konstrukcije* koje su sačuvane u autentičnom obliku [npr. “nejmati mozga – biti lud, nerazuman” (2018: 210)]. Treba reći da su se autori decidno prema poslovice i drugim rečeničnim oblicima “narodnih” konstrukcija odredili kao prema fondu koji nije moguće klasificirati kao *frazem*, prema naslovu rječnika, ni kao *frazemsku konstrukciju*, prema navodima u uvodnoj riječi rječnika. U pokušaju da se što bolje i sistematičnije odnose prema građi, autori se odlučuju za oblik *kolokat* (2018: 5), ali ne objašnjavaju šta tačno misle pod tim terminom. Naprimjer, Bartul Bartolec (2014: 80), kao i Ordulj (2018: 26), kolokacijama smatra jezičku jedinicu koja je “posebna leksička sveza na sintagmatskoj razini temeljena na značenjskoj povezanosti samostalnih leksičkih sastavnica u kojoj se konkretiziraju njihova značenja”, a pod *kolokatom* podrazumijevaju jedan od članova kolokacije. *Rječnik frazema bosanskoga jezika* autora Ahmeta Kasumovića i Marijane Nikolić nudi precizan uvid u “bosanskohercegovačko” porijeklo *frazema* (npr. “**Ići / ne ići nizdlaku** – (ne) protiviti se, u svemu se (ne) slagati s kim, (ne) popuštati, (ne) ugađati kome, (ne) poltronisati [Zna on kako će ga dobiti, u svemu ići nizdlaku. **Zenica**” (2018: 189)]; “**Karika koja nedostaje** – odsustvo nečega da bi se donio pravi zaključak, uradio pravi posao [Znali smo da će se njezin naučni rad biti karika koja nedostaje za kvalitetan zbornik radova. **Bihać**” (2018: 235) (isticanje imena lokaliteta A. H. Č.)], što je najveća specifičnost ovog rječnika. Treba reći da su autori bili dosljedni u kriterijima prema kojima su odabrali građu za rječnik.

11) *Frazeološki rječnik bosanskog jezika* (Popara)

Rječnik Rize Popare iz 2019. godine kao da je potvrda latinske izreke *Habent sua fata liberi*. *Frazeološki rječnik bosanskog jezika* ovog autora na izlazak iz štampe čekao je cijelih dvanaest godina. Rukopis je završen 2007. godine i stoga ne čude obraćanja recenzenata i autora u uvodnom dijelu rječnika kao da se radi o prvom frazeološkom rječniku bosanskog jezika. Ovaj rječnik popunjava ogromnu prazninu od prve teorijske knjige frazeologije do prvih potpunijih frazeografskih radova bosanskog jezika. Posao prikupljanja *frazeoloških izraza* (2019: 6) Popara je započeo 1999. godine. Rječnik bilježi i *frazeološke izraze* i *frazeme* iz književnoumjetničkih djela (npr. “nije (ko) za dan porastao – v. nije od juče. “nijesu za dan porasli”, ZHDZ, str. 145” (2019: 203)), ali i iz razgovornog stila, koji je u građi zabilježen kao *Z.* od *zapisi* (npr. “kako se kome zalomi – 1. šta kome pripadne. 2. ko kakvu sreću bude imao. “Uvijek je to tako u životu, kako se kome zalomi”. *Z.*” (2019: 130)

U bilježenju rječničke građe vidljiv je entuzijizam autora i ljubav prema “narodnom blagu”. U zabilježenoj građi se također snažno ispoljava autorovo nastojanje da se ostane dosljedan upotrebnosti vrijednosti *frazema* [npr.: **došao đavo po svoje; došao lav na prepelice; došao nečiji čas; došao nečiji dan; došao nečiji zeman; došao san na oči** (2019: 69)]. Na taj se način potcrtava distinktivna osobina *frazema*. Naime, sekundarna nominacija u svojoj suštini sukus je potreba za izražavanjem posebnih emocionalnih stavova prema vanjezičkoj stvarnosti, koji ne moraju sadržavati naučnu objektivnost. To su jedinice jezika koje imaju posebnu pragmatičko-semantičku vrijednost. One uglavnom služe za izražavanje osjetilno-emocionalnog, duševnog, estetskog doživljaja itd. koji predstavljaju subjektivno opažanje svijeta te ne nastoje objektivno opisati vanjezičku sliku svijeta.

U građi ovog rječnika ipak nalazimo i mnoštvo glagolskih *frazema* u neličnom obliku (2019: 323; 340):

skinuti kajmak – 1. ugrabiti ono što je najvažnije, najbitnije, najbolje u nekom poslu, dijeljenju i sl. 2. uzeti glavni dio od nečega. “Direktor skide kajmak, a radnicima podijeliše šljemove”. *Z.*

stavljati što pod tepih – 1. odlagati neko rješenje. 2. skrivati neki problem izbjegavajući suočavanje s problemom. “To što ne priznaoše da su krali, samo je stavljanje pod tepih, a ne rješenje.” *Z.*

Treba reći da ovaj rječnik ne bilježi fakultativnost članova *frazema*, kao i to da se u obradi rječnika mogu naći upute za odnos sinonimije u koji stupa jedan broj *frazema*. Također, ovaj rječnik bilježi i rezultate perifrize [“**izbrisati iz sjećanja** – 1.

zaboraviti na nekoga ili na nešto. 2. zbog velike vremenske distance potisnuti iz sjećanja nekoga ili nešto. 3. ne sjećati se više nekoga ili nečega.” (2019: 118)] i idiomatizirane upotrebe glagola [npr. “**pomamiti se** – 1. koga zanese i ponese udoban život u pogrešnom pravcu. 2. ko se bahato ponaša i ne zna da cijeno ono što mu je neko dao ili je sam stekao. 3. ko troši nekontrolisano misleći da će uvijek imati” (2019: 261)] kao dio frazeološkog fonda bosanskog jezika.

4. ZAKLJUČNA RAZMATRANJA

Svi navedeni autori i svi navedeni rječnici daju za pravo Henriju Béjointu kad je na početku svog velikog djela *The Lexicography of English* napisao kako nikada nije sreo osobu koju ne zanimaju rječnici kontekstualizirajući Pinkerovu popularnu misao kako nikada nije sreo osobu koju ne zanimaju jezici. Da li je moguća i dodatna kvalifikacija: postoji li osoba koju ne zanimaju frazemi, frazeološke konstrukcije idiomi, idiomske skupine?

Navedeni frazeološki rječnici bosanskog jezika pokazuju kako je nivo zanimanja za frazeološki fundus bosanskog jezika itekako visok. Frazeološki fundus riznica je znanja o jeziku samom, kao i o bosanskom čovjeku. Navedeni rječnici pokazuju da je potrebno i sasvim opravdano dati korisnicima ono što žele, tj. mogućnost da brzo nađu ono što traže. Također, oni pokazuju da je značenje (riječi) idiomskih skupina usko povezano s kontekstom (Wittgenstein) te je važno navoditi književne citate u kojima se nalazi određena jedinica. Treba, međutim, reći da potpuniji leksikografsko-frazeografski opis nalazimo u općim rječnicima: u njima se daje kontekstualizacija idiomskih skupina s njihovim komponentama i tako se pruža mogućnost praćenja gramatičkih osobina i mogućih promjena idiomskih skupina na strukturnom, značenjskom i pragmatičkom planu. Frazeološki rječnici imaju mnogo prednosti, a među njima je najvažnija unutrašnja fokusiranost na idiomske skupine s obzirom na to da se lakše mogu pratiti odnosi fakultativnih i obaveznih dijelova idiomskih skupina. Također, u frazeološkim rječnicima često nalazimo i mnoge sociolingvističke natuknice u objašnjenju značenja – te će one biti od velike koristi budućim Lingvokulturolozima.

Budući da se značenje mijenja u skladu s mijenama ljudske misli, rječnici bilježe ovaj *korpus prije korpusa* kao dokaz da je značenje u određenom trenutku bilo baš onako kako oslikava književni citat. Na taj način može se pratiti mogućnost razvoja polisemije u idiomskim skupinama, kao što je to slučaj s, naprimjer, *liti krokodilske*

suze, koja je u bosanskom jeziku razvila značenje u odnosu na opće razumijevanje odrednice *krokodil [mnogo plakati umjesto lažno (bespotrebno) plakati]*. Za najveći broj rječnika treba reći da nemaju jasno definirane kriterije uvrštavanja jedinica i to se može razumjeti u svjetlu potrebe da se rječnikom ponude reprezentativni primjeri za definiciju jedinice frazeologije. Takav je slučaj s osobinom *frekventnost*, koja se u tradicionalnoj frazeologiji smatrala distinktivnom osobinom idiomске skupine, ali u savremenoj frazeološkoj misli sve se češće odbacuje kao nepouzdan kriterij. To je opravdano s obzirom na činjenicu da se u općoj upotrebi i ne može govoriti o frekventnosti jednog istog oblika, ali se može govoriti o frekventnosti određenih značenjskih sfera. Frekventnost jedne jedinice frazeologije moguće će biti odrediti u onom trenutku kada se pojave prvi alati korpusne lingvistike za pouzdano bilježenje i detekciju idiomskih skupina, što za sobom povlači i pitanje osnivanja elektronskog korpusa razgovornog bosanskog jezika i pitanje proširenja Oslo korpusa, kao i matičnosti svih e-korpusa bosanskog jezika.

Bosanski jezik ima mnogo “prvih” frazeoloških rječnika, ali među njima nijedan nema ono što možemo naći u drugim frazeografskim praksama. Naime, bosanski jezik još uvijek nema nijedan frazeološki rječnik koji bilježi varijantnost idiomskih skupina. Varijantnost se u savremenim frazeološkim studijama i rječnicima bilježi kao konstantna osobina idiomskih skupina, koje se učvršćuju u općem mentalnom leksikonu osiguravajući na taj način mjesto u budućnosti jezika – jeziku mladih. Istraživanja pokazuju da se sve idiomске skupine reformiraju prema refleksu osnovnog oblika i da su sve varijante već sadržane u prvobitnom gramatičkom obliku idiomskih skupina. U skorijoj budućnosti očekujemo i prvi takav frazeološki rječnik bosanskog jezika. Nauka na ovom prostoru još uvijek počiva na entuzijazmu pojedinaca. To pokazuju i proučavani rječnici.

LITERATURA

1. Begović, Džavid, Šefka Begović-Ličina (2012), *Sandžački rječnik*, autori, Sarajevo
2. Blagus Bartolec, Goranka (2014), *Riječi i njihovi susjedi*, Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje, Zagreb
3. Čoralić, Zrinka (2013), *Bosansko-njemački frazeološki rječnik*, Univerzitetska knjiga, Bihać
4. Čoralić, Zrinka, Senija Midžić (2012), *Bosanski frazeološki rječnik*, Univerzitetska knjiga, Bihać
5. Dragičević, Rajna, Predrag Piper, Marija Stefanović, (2011), *Obratni asocijativni rečnik srpskog jezika*, Službeni glasnik – Beogradska knjiga, Beograd
6. Filipović Petrović, Ivana (2018), *Kada se sretnu leksikolgoija i frazeologija. O statusu frazema u rječniku*, Srednja Europa, Zagreb
7. Halilović, Senahid, Ismail Palić, Amela Šehović (2010), *Rječnik bosanskoga jezika*, Filozofski fakultet, Sarajevo
8. Hrustić, Meliha (2001), *Kontrastivna analiza frazeoloških izraza sa komponentom "Kopf"/"glava" u njemačkom i u b/h/s jeziku*, autor, Tuzla
9. Isaković, Alija (1992), *Rječnik karakteristične leksike bosanskog jezika*, Bambi, Sarajevo
10. Jahić, Dževad (1999), *Školski rječnik bosanskog jezika*, Ljiljan, Sarajevo
11. Jahić, Dževad (2010), *Rječnik bosanskog jezika (A-Ć)*, Akademija nauka i umjetnosti Bosne i Hercegovine – Bošnjačka asocijacija 33, Sarajevo
12. Jahić, Dževad (2019), *Rječnik bosanskog jezika (O-Op)*, Akademija nauka i umjetnosti Bosne i Hercegovine – Bošnjačka asocijacija 33, Sarajevo
13. Kasumović, Ahmet, Nikolić Marijana (2018), *Rječnik frazema bosanskoga jezika*, Institut za humanu rehabilitaciju, Tuzla
14. Lukić, Zlatko (2006), *Bosanska sehara*, Šahinpašić, Sarajevo
15. Maček, Dora (1992/1993), "Neka pitanja o definiciji idiomatskih fraza", *Filologija*, 20-21, 263-276.
16. Mahmutović, Alisa (2012), *Kao frazeološki rječnik*, Dobra knjiga – Synopsis, Sarajevo – Zagreb
17. Matešić, Josip (1982), *Frazeološki rječnik hrvatskoga ili srpskog jezika*. Školska knjiga, Zagreb

18. Menac, Antica (2007), *Hrvatska frazeologija*, Knjigra, Zagreb
19. Menac, Antica, Željka Fink Arsovski, Radomir Venturin (2014), *Hrvatski frazeološki rječnik*, Ljevak, Zagreb
20. Mršević-Radović, Dragana (1987), *Frazeološke glagolsko-imeničke sintagme u savremenom srpskohrvatskom jeziku*, Filološki fakultet, Beograd
21. Mršević-Radović, Dragana (2014), *Frazeologija i nacionalna kultura*, Društvo za srpski jezik i književost Srbije, Beograd
22. Mušović, Abdulah (1997), *Frazeološki adverbijali (na materijalu ruskog i srpskog jezika)*, Filološki fakultet u Prištini, Priština
23. Mušović, Abdulah (2002), *Somatske frazeološke jedinice za izražavanje emocija i njihova sintaksička funkcija (na materijalu ruskog i srpskog jezika)*, Filozofski fakultet, Kosovska Mitrovica
24. Mušović, Abdulah (2016), *Sandžački frazeološki rječnik*, Narodna biblioteka "Dositej Obradović", Novi Pazar
25. Ordulj, Antonia (2018), *Kolokacije u hrvatskom kao inom jeziku. Uvid u receptivno i produktivno znanje imenskih kolokacija*, Hrvatska sveučilišna naklada, Zagreb
26. Popara, Rizo (2019), *Frazeološki rječnik bosanskog jezika*, UNALIM–GRAFIS, Bihać – Cazin
27. Saračević, Narcis (2003), *Rječnik sarajevskog žargona*, Vrijeme, Zenica
28. Šehović, Amela, Đenita Haverić (2017), *Leksika orijentalnog porijekla u frazemama bosanskog jezika*, Filozofski fakultet Univerziteta u Sarajevu, Sarajevo
29. Šiljak-Jesenković, Amina (2003), *Nad bosanskim i turskim frazikonom. Semantički, sintaktički, lingvostilistički i sociolingvistički aspekt*, Orijentalni institut u Sarajevu, Sarajevo
30. Uskufi, Muhamed Hevai (2011), *Bosansko-turski rječnik*, Općina Tuzla, Tuzla
31. Vujaklija, Milan (2007), *Leksikon stranih reči i izraza*, Prosveta, Beograd

PHRASEOGRAPHY IN BOSNIAN STUDIES OF THE 21ST CENTURY

Summary

It has been twenty years since the very first theoretical book in the phraseology of the Bosnian language. Many papers have been written since then – and they show high interest in the treasure of the Bosnian language and the linguistic discipline of phraseology itself. Most of the papers have contrastive analysis. At the core of the research, therefore they contribute to contrastive phraseology of the Bosnian language. There is a significant number of papers that apply modern methods of cognitive linguistic approach. However, this paper analyzes the phraseology practices of dictionaries created in the period after *Frazeologija bosanskoga jezika* by Ilijas Tanović was published in 2000. We would like to discover the very own mosaic of twenty years old phraseology development in the Bosnian language. This paper tries to preserve the memory of the most important book in Bosnian phraseology, which begins serious scientific phraseology work in recent Bosnian history. Namely, *Frazeologija bosanskoga jezika* (2000) itself contains a very important list of idioms. This paper analyzes dictionaries that have been announced as “phraseological”. It also analyzes dictionaries categorized as “Bosnian” according to *Gramatika bosanskoga jezika* (2000). Also, this paper will examine studies that also contain dictionaries of idioms and books with dictionaries that are very much involved in general topics of phraseology.

Keywords: Bosnian phraseology; Bosnian phraseography; idioms; theoretical and terminological variety

Adresa autorice
Authors' address

Azra Hodžić-Čavkić
Univerzitet u Sarajevu
Filozofski fakultet
azra.e.hodzic@gmail.com